

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д.п.н. Добринка Лукова Тодорина,
член на научно жури в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор”,
обявен в Държавен вестник, бр. 61 от 28.07.2017 г.
по Професионалното направление 1.2. Педагогика
(Дидактика; Музейно образование)**

Относно: научната, научно-приложната, професионално-академичната дейност и продукция, представена от участника в конкурса
доц. д.п.н. Вася Крумова Делибалтова

I. Биографични данни за кандидата

В обявения конкурс участва само доц. д.п.н. Вася Крумова Делибалтова. Тя е родена на 07.10.1966 г. в гр. Кюстендил. Има богата творческа биография. Завършва висше образование в Софийски университет „Св. Климент Охридски” – през 1990 г. – специалност „Педагогика” с квалификация педагог-магистър и специализации „Училищна педагогика“ и „Социална педагогика“, а през 1995г. – специалност „Журналистика“ с квалификация журналист – магистър, профил „Печат“.

Преподавателската и научната дейност на доц. д.п.н. Вася Делибалтова е свързана с професионалния ѝ път в СУ „Св. Кл. Охридски“, където постъпва на работа през 1996г., след успешно издържан конкурс за асистент. През 2001 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Теория на възпитанието и дидактика“, а през 2015 година – научната степен „доктор на педагогическите науки“ по професионалното направление 1.2. Педагогика („Теория на възпитанието и дидактика“). От 2005 г. до настоящия момент заема академичната длъжност „доцент“ по научната специалност „Теория на възпитанието и дидактика“ („Дидактика и доцимология“).

Научните и професионалните ѝ интереси са в областта на дидактиката, доцимологията, музейното образование, социалната работа и превенция на насилието срещу жените.

Доц. д.п.н. Вася Делибалтова има международни специализации във Ваймар, ФРГ (2014г.) и в Чехия, Карлов университет, по конкурс на МОН (2016-2017 г.). Специализацията ѝ в България е в СУ „Св. Кл. Охридски“ по Дизайн и провеждане на онлайн обучение. Има богата международна дейност: гост лектор е със собствени курсове в Република Казахстан (2012, 2014, 2015г.), Еразъм преподавател в Казахстан (2016г.). Еразъм преподавател е и в Полша и Словакия (2013,2014г.), а през 2016г. изнася лекции в рамките на изследователска стипендия в Карлов университет – Прага.

Учебно-преподавателската дейност на доц. д.п.н. Вася Делибалтова е по редица задължителни и избираеми дисциплини за ОКС „бакалавър“ (редовно и задочно обучение) и за ОКС „магистър“ – голяма част от които по проблематиката на обявения конкурс за професор, а именно по дидактика и музейно образование. Тя участва активно и в разработването и обновяването на учебни програми по редица учебни дисциплини.

През последните години ръководи трима докторанти (1 от тях защитил). Научен ръководител е и на дипломанти – магистри и бакалаври.

Участва активно в научни форуми, проекти и в научни журита.

Заема административната длъжност зам.-декан на ФП (2011-2014г.). Членува в редколегии и редакционни съвети, както и в комисии (за признаване на дипломи за висше образование, придобито в чужбина и за изработване на стандарти за учебници).

Доц. д.п.н. Вася Делибалтова членува в международната организация BASOPED.

Владее английски и руски език. Притежава компютърни умения и компетенции.

II. Обобщени данни за научната продукция и цитиранията на кандидата

Научната продукция на доц. д.п.н. Вася Крумова Делибалтова е убедителна по обем, съдържание и качество за участие в обявения конкурс. Кандидатът има общо 77 публикации от 2002 до 2017 г. Научната продукция за участие в конкурса (след избирането за доцент) е от 46 публикации, групирани по вид и брой по следния начин (по данни на кандидата):

1. **Монографии** – 2 броя – 1 самостоятелна и 1 в съавторство;
2. **Учебници и ръководства** – 5 на брой (в съавторство);
3. **Студии** – 4 на брой, от които 2 самостоятелни;
4. **Статии в научни списания** – 8 броя (от тях 1 в съавторство, 1 на латиница);
5. **Статии в сборници от научни конференции** – 19 броя (от тях 18 самостоятелни, 1 в съавторство, от които 6 на латиница);
6. **Други** – 4 броя
7. **Преводи на научни статии от руски език** – 1 брой.
8. **Абстракти от конференции** – 2 (на латиница, в чужбина)

Приемам за рецензиране представените публикации от 1 до 6 група (без публикация №9 и № 43, които са посветени на юбилеи). Преводите и абстрактите от конференции не се рецензират, но в случая показват участие на кандидата в престижни международни научни форуми. Имам ги предвид при общата оценка на кандидата.

Цитираните научни разработки на автора са значителен брой – 85 цитирания на 22 научни публикации на автора. В Университетската библиотека има данни за наличието на 5 индексирани публикации в чуждестранни издания и цитирани публикации на автора в чуждестранни издания (общо 4 на брой). Тези факти доказват, че доц. д.п.н. Вася Крумова Делибалтова е разпознаваем, признат и уважаван учен у нас и в чужбина.

III. Оценка на научните и практическите резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция

Творческата продукция на доц. д.п.н. Вася Делибалтова би могла да се диференцира тематично в следните области:

I. Дидактика (Публикации №№ 1,2,3, 4,12,13,16, 20,21,23,25,26,27,31,33,35,36).

II. Методология на педагогиката, университетско образование, квалификация на педагогическите специалисти, сравнително образование (Публикации №№ 6,8,10,14,15,17,18,22,24,28,29,30,32).

III. Музейно образование (Публикации №№ 5,7,11,19,34,37,38,39)

IV. Социална работа (Публикации №№ 40,41,42).

A. Общи отличителни особености на научната продукция на доц. д.п.н. Вася Крумова Делибалтова:

1. Обхващане на значима проблематика в контекста на изграждането на европейското образователно пространство и в съответствие с актуалните европейски и национални образователни тенденции. **Обхват на училищното образование, висшето образование и образованието в културни социални институции (музеи).**

2.Налице е иновативност и креативност в откриването на важните изследователски полета. Забелязва се насоченост към неизследвана достатъчно проблематика, която същевременно има обществена, теоретическа и практическа значимост (**например изследване на контекста на обучение, спецификата на музейното образование, създаването на електронни учебници и др.**).

3.Присъства задълбоченост и компетентност в търсенето и очертаването на основанията за изследване в определена научна област, по формулирането на адекватни констатации, обобщения и изводи за всеки анализиран проблем в рамките на теоретични и експериментални изследвания и приведени доказателства както от други автори, така и на основата на **собствена експериментална работа, което подсилва обективността, надеждността и валидността на изследванията и на получените научни продукти.**

4.Между всички тематични области съществува тясна взаимовръзка. По тази причина някои от публикациите могат едновременно да се впишат в повече от едно направление. Обединяващото между всички е **всеобхватното, предизвикателно, интересно и многоаспектно разглеждане на проблематиката, както и присъщата им триизмеримост (теоретична, концептуална и емпирична), определена по този начин от самата авторка.**

Б. Специфични характеристики и достойнства на разработените от автора тематични области:

І. Дидактика (Публикации №№ 1,2,3,4,12,13,16,20,21,23,25,26,27,31,33,35,36).

Силно впечатление прави обстойното изследване на дидактическата проблематика в рамките както на училищното образование, така и на университетско равнище.

Не случайно доц. д.п.н. Вася Делибалтова има постижения в изследователското поле на дидактиката. **Тя работи в него продължително време и целенасочено по посока на характеризирането и иновирането на обучението.**

Особено значима и иновативна е разработената **проблематика за контекста на обучението** (монографичен труд №2 „Контекст на обучението – същност, роля и изследователска перспектива“, София, 2017г.; статия №35 „Контекст на обучение – същност и изследователски перспективи“). В посочената статия се поставя акцент на въпросите: **каква е употребата на понятието „контекст“ в образователното поле; как се дифинира контекстът на обучение и какви дискуссионни въпроси възникват при конструирането на обучението.** В монографията доц. д.п.н. Вася Делибалтова доказва убедително необходимостта от присъствие на контекста в изследванията и на психолози, и на дидактици, както и на специалистите по мениджмънт на образованието. В отделните глави на монографията **анализира всеобхватно контекста като обект на научен интерес в науките и представя исторически, дисциплинни и методологически аспекти; представя контекста като конструкт в педагогиката и психолого-педагогическите изследвания, както и изследователски авторски конкретизации.** Силно впечатление прави компетентността на авторката относно многото теории и дефиниции за кантекста на обучението и присъствието на силна авторска позиция. Познава основните научни траектории и методологически отправни точки. Изследва целенасочено контекста в обучението/образованието, разкривайки неговата методология и перспективи. Очертава обективно съществуващите проблеми и възможни решения. Изследователските авторски конкретизации се отнасят до изследвания на отделни аспекти и особености на контекста на обучението на основата на приложен емпиричен подход. **Налице е убедително извеждане на основни характеристики на контекста като резултат от представените теоретичните анализи и емпиричните проучвания.**

Дидактическата проблематика се представя в още редица публикации на авторката. В учебника Педагогика (в съавторство със Сийка Чавдарова-Костова и Бончо Господинов, С., 2012) – доц. Вася Делибалтова участва с разработки в трета глава Теоретични основи на обучението. Обхваща темите: Обучение и процес на обучение – съвременни интерпретации; Преподаването и ученето като компоненти на обучението; Цели на образованието и обучението. Таксономии; Технологии и стратегии на обучение; Съвременна ориентация към методите на обучение – сравнения и коментари; Същност и граници на оценяването на резултатите от обучението. Прави впечатление, че всеки от материалите е разработен компетентно – с анализиране на редица автори подходи от наши и чужди автори, с **представяне на основната проблематика, противоречивите мнения, извеждане на важни обобщения и изводи, представяне на убедителни аргументи в подкрепа или не на отделни тези, както и на собствено критично отношение.** Налице са възможности за теоретичен анализ и синтез, опирание на съвременни интерпретации, очертаване на перспективи в името на повишаване качеството на обучението.

Много точни са **констатациите на Делибалтова за дидактиката като наука, нейното развитие и перспективи** (публикация №23). В материала на основата на правилно очертани реалности за дидактиката са определени ясно и категорично няколко основни проблема, свързани с развитието на науката дидактика и практическите ѝ проекции: относно развитието на структурата на дидактиката (предложението е да се преодолее разработването на технологичния и оценъчен компонент за сметка на статута на дидактиката, нейния тезаурус и целите на образованието и обучението); намиране **мястото на дидактиката в съотношението между отделните компоненти на висшето педагогическо образование; чувствителност към проблемите на практиката, с акцент върху запазване на културната специфика и локалния контекст.**

Публикация №25 също е посветена на дидактиката като наука и утвърждаването ѝ като университетска дисциплина. Препоръчва се непрекъсната подготовка на преподавателския състав в **исторически ракурси, съвременен състояние на проблема за статуса на дидактиката като университетска дисциплина, връзка с търсенето на нови ниши на пазара на професиите.** Представят се и актуални тенденции в полето на висшето педагогическо образование (предпочитанията на пазара за „магистър“; модернизация на съдържанието на педагогическото образование; развитие на системата за непрекъснато образование и квалификация).

Друг важен аспект на разглеждане в рамките на дидактическата проблематика е **изследване на отношението между възпитание и обучение и практическите измерения на тази връзка** (публикация №26). Поставя се акцент върху изследване на историята и спецификата на употребата на възпитаващото обучение, възпитанието в процеса на обучението и възпитателните аспекти на обучението. Успешно се представя история на проблема, конкретизация за конструкта метакогниция, разгледана като мост между когнитивната психология и практиците в сферата на образованието. Поставя се и въпросът за реципрочното обучаване, в чиято ефективност авторката не се съмнява.

Доц. д.п.н. В. Делибалтова се вълнува и от **академичните постижения на учениците в рамките на обучението на основата на познавателната дейност.** В публикация №33 „Подпомагане на метакогнитивното развитие на учениците като образователна цел“ (на английски език) се поставя акцент върху връзката „образователна цел-метакогниция-академично постижение“. Подчертава ролята на мотивацията за повишаване на ефективността на тяхната училищна работа. Представят се няколко фактора, които предопределят влиянието на метакогницията върху академичния успех.

В публикация №4 „Мениджмънт на процеса на обучение“ (учебно помагало в съавторство с Вряя Гюрова) Делибалтова е разработила параграфи, които се отнасят до дидактически проблеми: Понятие за процес на обучение и за образователен процес; Организиране и реализиране на процес на обучение с ученици; Контрол и оценяване в процеса на обучение; Управление на нагласите и мотивацията за учене на учениците. **Авторката подчертава влиянието на обективни фактори върху интерпретацията на образованието и отношението към това не само на педагогиката, но и на философията, психологията, социологията, антропологията и други науки.** Основателно проблемите на образованието се разглеждат по-широко – в контекста на общата култура. В контекста на дидактиката, организацията на процеса на обучение се разглежда в двата приети в дидактическата теория аспекта – като системи за организация и като форми за организация на обучението. Категорично се определя важното място и значение на контрола сред останалите функции на управлението на образованието. Авторката правилно преценява, че мотивацията и нагласите могат да обяснят причините за поведението, но връзката между тях не е еднозначна. Правилно е твърдението на Делибалтова, че умението да мотивира е ключово умение на учителя в контекста на педагогическата му компетентност.

Важно място заемат и разсъжденията на Делибалтова върху „Дидактически измерения на качеството на преподаването“ (публикация №20). Допуска, че **качеството на преподаване е един от най-значимите фактори за повишаване на постиженията на учениците и необходимо условие за качество на образованието.** Акцентира се върху необходимостта за определяне както на технологичната компетентност, така и на интерактивността в обучението. Очертава се зависимостта на качеството на преподаване от качеството на ДООИ. Подчертава се с категоричност, че качеството може да се определи винаги по отношение на нещо (а не качество изобщо), което винаги съдържа някакъв ценностен компонент, зависим от времето и мястото.

На **тълкуването на инструкциите**, което също се включва в полето на дидактиката, се посвещава публикация №36 „Инструкторски дизайн“ (на английски език). В нея авторката подчертава, че адекватен превод на български език на тълкуването на инструкциите е „конструиране на инструкциите“. Насочва към концептуализирането на проблема. Разсъждава върху контекста на употребата на термина „инструкторски дизайн“. Стига до извода за двусмислената му употреба.

Интересно и полезно изследователско поле в рамките на дидактиката е **разглеждането на феномена игра във философски, психологически и педагогически аспекти** (публикация №12) и употребата ѝ в педагогически контекст като процес, за три възрастови групи, на основата на спецификата на личностните и образователните потребности на участниците в игровата дейност. Умело представя дискусията за дидактически игри, обучаващи игри и игроподобни форми на обучение. Акцентира и на използването на съвременни компютърни игри. На мястото на играта е посветена и публикация № 27 (на латиница). Акцентът е върху **ключовото влияние на играта върху качеството на висшето образование относно професионалната подготовка за образователната практика.** Разглежда се като значима иновация. Препоръчва се на бъдещите учители да си взаимодействат в преподаването във виртуалната класна стая.

Присъства и актуалната тема за **електронните учебници в рамките на дидактиката за висшето и за средното училище** (публикации №№ 13,16,31). Във връзка с необходимостта от повишаване на качеството на образованието се поставя навременният въпрос (публикация №13) за **създаването и използването на електронни учебници като част от изграждането на нова образователна среда, адекватна на промените в обществото.** Представят се изследвания, които насочват

вниманието към необходимостта от психолого-педагогическо обосноваване на технологичните нововъведения и извеждане на педагогически критерии за качество и ефективност. Тъй като в проведени изследвания се установява, че студентите на този етап предпочитат книжните учебници, в сравнение с електронните, се поставя въпросът „Има ли разлика в четенето на електронни текстове и на печатна книга и респективно в уменията, които развиват“. Прави се извод, че „електронният учебник е мислим само ако в информационната среда могат да се създадат по-ефективни, адекватни на целта и съдържанието и по-атрактивни начини за осъществяването на функциите на традиционния учебник, които едновременно да са съобразени с възрастовите особености на учениците и свързаните с това здравно-хигиенни изисквания“. В публикация №16 се **преосмисля класическата теория за учебника и се извеждат ориентири за нов подход към електронните учебници**. Очертани са компетентно някои последствия и перспективи за решаването на проблема. Препоръчва се разкриването на действителните ефекти от използването на електронните учебници. Публикация №31 е посветена на изследване мнението на учителите за въвеждането на електронни учебници. Подчертава се, че **електронните учебници дават възможност за интерактивна работа в уроците** чрез допълнителни мултимедийни продукти, галерии от снимки, видеоматериали, презентации и др. Дава се препоръка за усъвършенстване дизайна на електронните учебници.

Интерес предизвиква и направеното изследване в областта на дидактиката на висшето училище за **отношението на студентите към използването на алтернативни образователни подходи** (публикация №21). Обект на изследване е мнението на студентите за сравнителна ефективност на традиционните и алтернативните подходи на образование по отношение на: разбиране; усвояване и организиране на концептуални знания, с оглед на тяхното приложение; мотивацията за учене и метакогнитивната осведоменост. Авторката стига до важни обобщения и изводи по въпроса дали и доколко е възможно да се променя само технологията без единна концепция, на която да се подчиняват всички решения в образователната област.

Специално място заема представянето на **обучението в слети класове** (публикация №1, монографичен труд в съавторство с Б. Господинов Теоретико-практически аспекти на обучението в слети класове, С.,2016). В главите, разработени от В. Делибалтова се поставя акцент на терминологичните уточнения и противоречията в интерпретацията на основните понятия, място и значение на този тип обучение, факторите и причините за обособяването на слети класове, силните и слабите му страни, конструирането на процеса на обучение в слетия клас и технологията на обучение, нагласите на учителите на основата на разработена изследователска програма, тяхната мисия за спасяването на малките населени места. **На основата на направения компетентен анализ се предлагат адекватни промени на обучението в слети класове на управленско, дидактическо и методическо равнище.**

II. Методология на педагогиката, университетско образование, квалификация на педагогическите специалисти, сравнително образование (Публикации №№ 6,8,10,14,15, 17,18,22,24,28,29,30,32,36).

Присъстието на тази тематична област в публикациите на кандидата за професор е в подкрепа на тезата за **високата ѝ педагогическа култура по философските основи и методология на педагогиката, познаването на образованието в сравнителен аспект, респективно развитието на педагогиката и в други страни, както и наличието на компетенции за професионалната подготовката на педагогическите специалисти**, каквито се подготвят и с активното участие на доц. д.п.н. Вася Делибалтова.

Така например, публикация №6 Философия и методология педагогика (на руски език, който авторката владее съвършено) включва цикъл от лекции, предназначени за докторанти относно **изграждането у тях на методологическа култура в теоретическата и практическата изследователска дейност**, формиране на цялостна представа на съвременното равнище на философската интерпретация на образованието, неговите основни проблеми и начините за решаването им. От тази разработка кандидатите за придобиване на образователната и научната степен „доктор“ могат да почерпят знания за всичко необходимо при разработката на един дисертационен труд относно методологията на педагогиката и методологическата култура на педагога и по-конкретно методологическите принципи (в рамките на педагогическите подходи и образователните общочовешки ценности) и методите на педагогическите изследвания (емпирични, теоретични, математически и статистически).

На **дидактическата методология** е посветено и изследването на Вася Делибалтова „Съвременни проекции на дидактическите схващания на Петко Цонев в Творчеството на Петко Цонев – две гледни точки (публикация №10). Гледната точка на доц. Делибалтова, че публикациите на педагога от близкото минало могат да бъдат полезни относно определяне същността и ролята на дидактиката и структурата на нейната проблематика; тезите, свързани с ключови дидактически проблеми и идеите на П. Цонев, които имат непреходно значение. Относно дидактическата методология насочеността е към използването на дидактическа технология и метод на обучението. Представена е дискусиата по проблематиката и съвременната ѝ интерпретация. Включени са и идеите за отношението между демонстрация и обяснение; интерпретацията в дидактически контекст на разбирането за активността на ученика. Ценно е обобщението на авторката, насочено към доказателството, че дидактиката е обречена на развитие в името на образователния идеал.

Заслужава внимание **въпросът за оценяването на хуманизацията и демократизацията на университетското образование**, анализиран в публикация №24. В направеното изследване доц. д.п.н. Вася Делибалтова цели да очертае основните характеристики на създаването на работеща концепция за оценяване, като се използват известни теоретични решения и резултатите от опита за адаптиране на създадени в контекста на тези решения инструменти към спецификата на нашата образователна среда. Използва се модел, при който се обхващат няколко елемента: целите, контекста, материалите, транзакциите и резултатите. След адаптация този модел може да се използва в българската образователна среда както за изследване на актуалното състояние на проблема, така и за начертаване на перспективата. Авторката смята, че получените данни могат да се използват от различни потребители на информация – учащи се, преподаватели, управленци, родители, потребители на кадри.

Още три публикации представят позицията на доц. д.п.н. В. Дилибалтова за **университетите, университетската образователна среда и висшето образование**.

В №28 „Съвременните университети и университетската образователна среда – сближаване и отдалечаване на идеите“ авторката **анализира настъпващи промени: интердисциплинност** (на основата на междуфакултетските програми), преподавателски състав; гъвкаво прекомбиниране и разработване на нови полета и екзотични специалности; самообразование, самовъзпитание, самоуправление. Авторката показва, че образователното пространство се разделя на макро, мезо и микроравнище. Обобщава, че са повече теоретичните изследвания, отколкото практическите проекции и до желаните промени се стига трудно.

В публикация №29 „Диалог в развитието на висшето образование“ (на руски език, в научен сборник в Казахстан) В. Делибалтова **акцентира на протичането на три основни процеса: масовизация на висшето образование, икономическа и културна**

глобализация и развитие на научните знания и технологии. Разглежда се и взаимоотношението на „университет-държава“. Поощрява се диалогът с бизнеса и участието му в практическата подготовка на студентите. Обръща се внимание и на диалога с други университети, както и на мобилността на студентите и преподавателите в рамките на европейското образователно пространство и „Еразъм-програмите“. Авторката апелира и към „диалог със самия себе си“.

На **маркетинга и управлението на качеството на висшето образование** се посвещава публикация №30 (на английски език). В нея се дискутира въпросът за различните инструменти за управление и използваните теоретични подходи в контекста на управление на качеството на образователните услуги. Очертават се фрагменти в българската перспектива.

Публикация №15 „Потребителска ефективност на университетския уеб-сайт. Резултати от едно изследване“ насочва вниманието към разбирането, че ключов въпрос към конструирането на факултетен сайт с оглед на гарантирането на неговата потребителска ефективност е „Какви са потребностите и очакванията на потребителите на информацията“. Авторката предвижда, че **очакваните резултати са свързани с обосноваването на ключови елементи на работещ модел на уеб-сайт с образователна информация, изведени по посока на неговата ефективност.**

Доц. д.п.н. Вася Делибалтова **оценява положително диалога със студентите и техните родители чрез уеб-сайта на Факултета по педагогика.** В този аспект е разработката в публикация №32 „Потребителска ефективност на уеб-сайта на Факултета по педагогика“ (на английски език), където с основание подчертава, че в пазара на образователните услуги университетът разчита на комуникацията с перспективни студенти и техните родители. Доказателствата за това са налице в рамките на проведени изследвания във Факултета по педагогика.

В публикация №17 (на английски език) се представят **ефекти от използването на съвременно изкуство във висшето образование за студентската метакогнитивна осведоменост.** На основата на проведено изследване със студенти се подчертава, че основният ефект от използването на съвременното изкуство в контекста на това изследване е регулирането на познанието.

Част от публикациите на доц. д.п.н. Вася Делибалтова са посветени на **образованието и квалификацията на педагогическите специалисти.** Така например, публикация № 22 „Демократизъм, глобализация, академични ценности и педагогическо образование“ е отклик на необходимостта от национална дискусия за българската концепция за висше образование. Показва се необходимостта от нови хоризонти за развитие на образователното дело, но и осъзнаването на изходните позиции за съхранение на националната образователна идея. Разглежда се и въпросът за пренос на чужди идеи и модели. Поставя се акцент върху хуманизацията на образованието и идеята за висококачествено образование за всички. С основание се дискутира за академичните ценности и качеството на университетското образование, в частност на педагогическото университетско образование и дали няма известно противопоставяне с изискванията на пазара на труда, фирмените интереси и потребности. Прави се интересно и полезно изследване на учители, за да се установи какви очаквания имат и какво те ценят.

В публикация №18 „За учителската професия, „професионализацията“, „пролетаризацията“ и аргумента „така е в чужбина“ отново се поставя въпросът за учителската професия и подготовката на учителя. В това изследване на основата на съществуващи гледни точки се представят **различни ракурси към учителската професия с цел открояване на възможни решения по посока на изграждане на ясни отправни точки за развитие на професията.** Анализирайки учителската

професия, Делибалтова с основание насочва към правенето на разлика между дейността, необходимата квалификация за нейното извършване и наличните изисквания за извършване на такава дейност. Авторката анализира и сравнителни изследвания в някои страни на Европа във връзка с подготовката на учители и откроява различни равнища на интерпретация. Тя насочва към важни обобщения и изводи – например това, че „възможните решения могат да бъдат намерени само в условията на основан на фактите и традициите диалог между всички професионалноангажирани с проблемите на учителската професия и образование лица“.

Публикация №8 „Руските авторски училища в края на XX и началото на XXI век“ е полезна с представените съвременни идеи за образование, съобразено с актуални педагогически тенденции. **Представят се концепциите, върху които са изградени руските авторски училища** не като самоцел за представяне на основните характеристики на руското педагогическо мислене, а преди всичко съобразно потребностите на времето, без да ги изолира от общите тенденции на развитие на педагогическата наука и образователната практика. Както много точно се изразява самата авторка, те са „доказателство за тезата, че в педагогиката добрите решения са работещите решения..... и безспорната ценност на всички авторски училища е ролята им на коректив на съществуващата образователна система и на педагогическите идеи, които намират своята практическа реализация в нея“.

От направените сравнителни изследвания на доц. Делибалтова, правят впечатление тези за Република Казахстан, където тя пребивава няколко пъти и познава образователната система на страната. В публикация №14 „Съвременни тенденции на развитието на образованието в Република Казахстан“ (в съавторство с автор от Казахстан), тя подчертава, че наред с икономическия устрем, **в тази страна присъства и грижата за развитие на образованието, повишаване на неговото качество и изграждането му върху принципите, на които е основано и Европейското образователно пространство.** Представен е националният модел на системата на образование, основан на принципите за приемственост и непрекъснатост на образователните програми. Очертани са общите посоки на развитие на системата на образование в държавата. посочени са и спецификите на образованието в Казахстан. Подчертано е, че се оценяват потребностите на различните общности, живеещи на територията на страната и ръководенето от мотото: „Единни в многообразието“.

III. Музейно образование (Публикации №№ 5,7,11,17,19,34,37,38,39,46)

Това направление заема важно място в цялостната научноизследователска и публикационна дейност на доц. д.п.н. Вася Делибалтова. Тя защити успешно докторска дисертация по тема: **„Метакогнитивно развитие в контекста на музейното и училищното образование“**, която в много голяма степен е свързана с тази проблематика. Делибалтова придоби заслужено научната степен „доктор на педагогическите науки“. Това се отразява благоприятно и на продукцията ѝ, която е твърде богата, подплатена с теоретични и емпирични изследвания и с присъствието на силна авторска позиция. Защитеният труд в голяма степен се отнася и до направление I. (Дидактика), но определено и към това направление (Музейно образование).

Публикация №39 съдържа автореферата на защитения дисертационен труд. В цялостната разработка Делибалтова демонстрира завидна компетентност за теоретичен анализ и синтез, както и за сравнителен анализ на различни авторски подходи, с присъствието на **собствена авторска позиция за: метакогниция, метакогниция и училищно образование;** същност на метакогницията – подходи и интерпретации; метакогниция и обучение; метакогнитивно развитие в училищен образователен контекст – полета на приложение; роля на метакогницията при четене с разбиране и писане; роля на метакогницията при решаването на проблеми – обучението по

математика и естествени науки; оценяване на метакогницията – инструменти и подходи; музеят като учебна среда, метакогниция и музеи; образователна функция на музея; оценяване на резултатите от ученето в музеите; ориентири „за“ и изследвания „на“ метакогницията в контекста на музейното учене; отношението училище-музей-история, изследвания и програми. Заслужават внимание описаните изследвания за **метакогницията в контекста на музейното учене, като за целта авторката акцентира на създаването на самостоятелната научна дисциплина Музейна педагогика**; дискусиите за функциите на музея; обосноваването на параметрите на така наречения конструктивистки музей; проекциите върху музейното образование; модел на музейните образователни теории; осигуряването на интелектуален комфорт в музея по посока на различните стилове и модалности на учене, възприемането на теорията на множествената интелигентност и необходимостта от преодоляването на вербализма в осъществяването на контакта с публиката; определяне на необходимостта от педагогизация на музейното дело; музейния маркетинг, насочен към аудиторията и други дискуссионни въпроси, представени задълбочено и компетентно.

В публикация №5 (на руски език) „Образование и музеи“ (учебно пособие в съавторство с автор от Казахстан, но с обособени части от В. Делибалтова) се проследява историческият път на музейното образование в България, разглежда се **взаимодействието „музей-образование“**, ролята на музея в съвременното образование, функциите на музея, характеристиките на музейното образование като по-открито, по-демократично, близо до потребностите и интересите на личността. Направено е и сравнително изследване за музейното образование в Древна Гърция, Германия, Русия, Великобритания, Турция, Канада, САЩ. Акцентира се на значението на музейното образование за деца и възрастни със специални образователни потребности; подчертава се преимуществото му за повишаване на мотивацията, обогатяване на опита и възникването на положителни емоции. В помагалото са предвидени задачи за контрол, за самостоятелна работа и тестове.

Публикацията №7 „Дизайн на музейни образователни програми за възрастни“ първите два параграфа са разработени от доц. Делибалтова: **Дизайн на образователни програми за възрастни и Една конкретизация – философия на подхода**. Прави впечатление силното присъствие на автора относно задълбоченото изследване на проблема в национален и международен план, причините за някои противоречия. Разработен е компетентно дизайн на музейни образователни програми в отговор на два въпроса: концептуален, който е свързан с теоретичното обосноваване на съдържателните решения и технологичен, който предполага създаването на модел с ясно разграничени етапи и междинни състояния, водещи до планирането и защитата на определена конкретна програма. Представена е и таксономия на учебните резултати от музейни образователни програми за възрастни, както и общи резултати от ученето в музея.

В публикация №38 „Съвременно изкуство като средство за интерпретиране на музейната експозиция“ (на английски език) се представят **теоретични основания и експертна оценка на един модел за интерпретация на музейната експозиция**. Моделът е създаден на основата на съвременното изкуство и реализиран в Националния военен музей по време на експозицията, посветена на Втората световна война. Използването на съвременно изкуство се определя като катализатор за интерпретирането на музейната експозиция.

Интересен е и въпросът за **нагласите и очакванията на ученици и студенти в качеството им на музейна публика**. Той е разработен в публикация № 11 (в съавторство), където на основата на проведено богато емпирично изследване са очертани важни обобщения относно: включеността в музейни дейности съществено

повишава оценката на учащите се за потенциалните ползи от съвместната работа между музея и ВУЗ и между музея и училище; значително се повишава оценката на ефективността от използването на различни музейни методи и форми; диапазонът на определяните като положителни ефекти и ценност от единдействието на двете институции по посока на повишаване на компетентността на студентите в определено поле; при учениците акцентът е върху забавлението и творчеството; основания да се продължат изследванията в друга посока – дейност върху рефлексията на учениците и студентите.

В публикация № 19 „Реалното и виртуалното в музейното образование – върху примера на една реализирана образователна програма“ се прави опит да се представи **конструирана и реализирана музейна образователна програма, която е изградена върху интерпретация на отношението „реално – виртуално“**. Осъществено е посредничество на изкуството на основата на разработена и представена в Националния военноисторически музей експозиция, посветена на Втората световна война. В оценката и реализацията на конструирана, апробирана и анализирана авторска музейна образователна програма участват студенти, музейни специалисти и посетители на изложбата. Представени са данни, свързани както с подготвителния етап на програмата, така и с основните дейности, осъществени реално и виртуално. Независимо от различията, които данните показват, средните стойности на експертните оценки навсякъде варират в интервала „в много голяма степен“ и „напълно“, което е доказателство за достойнствата на програмата, а оттам и за компетентностите на автора на програмата.

Друг аспект на музейното образование е очертан от доц. д.п.н. В. Делибалтова в публикация № 34 „ИКТ между музея и училището – изследователска перспектива“. Отново на основата на връзката „музей-училище“ се поставя въпросът **за ролята на ИКТ както в образователен, така и в музейен контекст**. Подчертава се, че ролята на ИКТ за осъществяването на образователната функция на музея е безспорна. Посочва се мястото на някои интерактивни дейности, обмена на опит между участниците, на дигиталните технологии. Представени са и възможностите на виртуалните музеи. Приведени са доказателства за подпомагане на ученето – локализирано в музея и онлайн базирано. Авторката доказва, че най-високо се оценяват посещения за запознаване с нови експонати, посещенията с демонстрации, лекториите и личното участие с демонстрационни програми.

Доц. д.п.н. Вася Делибалтова анализира и въпроса „Особености на дизайна на музейни образователни програми“ (публикация №37). Тя се базира напълно основателно на тезата, че **дизайнът на музейните образователни програми съдържа всички характеристики на дизайна на образователните програми изобщо, но има и свои специфики**. Правилни са разсъжденията на авторката, че е целесъобразно да се направи „пренос“ на идеи и решения от общото към специфичното. За целта тя отговаря на няколко основни въпроса, свързани със: същността и особеностите на дизайна в образователен контекст; характеристиките на дизайна на музейни програми; сравнението с основни модели за образователен дизайн; възможностите за използване на конкретни инструменти. Делибалтова разглежда създаването на дизайн на музейните образователни програми като творчески процес. Правилно е и твърдението ѝ, че непрекъснато трябва да се повишава квалификацията и професионалната компетентност на експертите, които работят в музея.

IV. Социална работа (Публикации №№ 40,41,42).

Макар че трите публикации са извън темата на конкурса, ги представям накратко, тъй като **доказват отношението на доц. д.п.н. В. Делибалтова към много актуален въпрос и високата ѝ гражданска позиция в желанието ѝ той да бъде**

разрешен. В публикация №40 „Проблемът за насилието срещу жени – между обществения отзвук, научните изследвания и социалната работа“ се очертават няколко дискуссионни области по този актуален въпрос. Акцентира се на **многоаспектността на проблема**. Подчертава се, че **той днес е познат и разпознат като такъв както на правителствено и парламентарно равнище, така и на равнището на обществените организации**. Съществува позитивна нагласа към разрешаването на проблема, но се подчертава, че е насочен по-скоро към възможностите за подкрепа и закрила на жертвите, отколкото към превенцията. Публикация №41 „Домашното насилие – теории и превенция“ насочва вниманието към това, че този проблем е насочен по-скоро към възможностите за подкрепа и закрила на жертвите, отколкото към превенцията. Обобщава се, че домашното насилие се разглежда като вид междуличностно насилие, което **има своите предимства, доколкото позволява да се проследят връзките и отношенията между различните типове насилия и да се мисли по посока създаване на по-ефективна програма за тяхната превенция**. В публикация №42 (в съавторство с Б. Мизова) „Проучване на потребностите на полицейски служители и служители в институциите за социална работа от развитие на компетенции за работа с жени и деца, пострадали от домашно насилие“ още от заглавието става ясно върху какво се акцентира. Подчертава се, че с членството на България в Европейския съюз, нашата страна поема конкретни ангажименти в областта на **правната защита в случаите на домашно насилие на основата на приетия Закон за защита срещу домашното насилие през 2009 г.** Направено е ранжиране на компетенциите на съответните служители по проблемите на домашното насилие. От количествения и качествения анализ на получените резултати от направеното емпирично изследване се извеждат важни обобщения и изводи, които обогатяват социалната работа по поставения за разрешаване проблем.

В. Теоретико-приложни приноси на научната продукция на кандидата

Приемам собствената справка за приносите на кандидата за заемане на академичната длъжност «професор», но смятам, че е добре те да се очертаят по-детайлно. На основата на анализирания научна продукция на доц. д.п.н. Вася Делибалтова, могат да бъдат представени следните **основните приноси**:

І. Теоретични приноси:

1. Утвърждава мястото на дидактиката в училищното образование, определя статуса на дидактиката като университетска дисциплина, с важно място във висшето педагогическо образование и търсенето на нови ниши на пазара на професиите.

2. В полето на конструиране на обучението ясно се очертава необходимостта от целенасочени усилия по посока на дефиниране и отграничаване на контекста на обучение, разбиран като ключова отправна точка за дизайн на ефективно взаимодействие „преподаване – учене“.

3. Направен е успешен опит на теоретично равнище да се очертаят основните линии на развитие на употребата на „контекст“ в различни научни полета и в рамките на многообразието от методологични подходи.

4. Демонстрирана е компетентност да се изведат някои характеристики на контекста като резултат от представените теоретични анализи и емпирични проучвания.

5. Направен е за първи път сравнителен анализ на отношенията „метакогниция-училищно образование“; „метакогниция-музейно образование“; „училищно-музейно образование“. Определени са параметрите и е направена дидактическа интерпретация на тези взаимовръзки чрез използване на изкуството като учебна среда и изграждането на специфични отношения със средата, другите и себе си.

6. Проектиран е оригинален изследователски дизайн с възможности за изследване влиянието на музейното и училищното образование върху метакогнитивното развитие на учениците.

7. Предлага се създаването на самостоятелната научна дисциплина Музейна педагогика.

II. Практико-приложни приноси:

1. Чрез разработването и прилагането на подходящ инструментариум са проектирани образователната философия на учебния контекст, спецификата на съдържанието, особеностите на участниците в образователния процес и тяхното реално взаимодействие, което може да послужи като образец за педагозите в приложен план.

2. Установено е диференцираното влияние на анализирания контекст върху отделните субкатегории на метакогнитивната осведоменост, което предопределя определени практически решения за метакогнитивното развитие.

3. Контекстът се разглежда като своеобразен ресурс за реализация на съвместната дейност на равнище „учител-ученик“ по посока на постигането на повисоки учебни резултати на учениците и повишаване качеството на обучението.

4. Дава положителна оценка за създаването и използването на електронни учебници като част от изграждането на нова образователна среда, адекватна на промените в обществото. За тази цел се преосмисля класическата теория за учебника и се извеждат ориентири за нов подход към електронните учебници.

5. Определено е по категоричен начин силно изразеното влияние на изследвания контекст в случаите на взаимен преход от музей към училище и обратно, което е полезно за педагогическата практика.

6. Идеята за музейно образование кореспондира и с идеите за възпитание и образование чрез изкуство в историческия им и съвременен прочит и може реално да бъде приложена в практически план.

7. Конструирана и реализирана е музейна образователна програма, която допринася за увеличаване качеството на обучението/образованието.

8. Обосновава ключови елементи на работещ модел на уеб-сайт на ФП с образователна информация по посока на неговата ефективност.

Заклучение

На основата на очертаните по-горе редица достойнства и приноси на безспорно качествената научна продукция на доц. д.п.н. Вася Делибалтова, както и на цялостната ѝ богата професионална дейност у нас и в чужбина смятам, че тя напълно отговаря на изискванията за придобиване на академичната длъжност „професор“. Затова давам с убеденост положителна оценка за заемането на академичната длъжност „професор“ в СУ „Св. Климент Охридски“ от доц. д.п.н. Вася Делибалтова. Предлагам на уважаемото научно жури да гласува положително за избирането на доц. д.п.н. Вася Делибалтова за професор по Професионалното направление 1.2 Педагогика (Дидактика, Музейно образование).

11.12.2017 г.
Благоевград

Рецензент:
(проф. д.н. Добринка Годорина)